

İLK OSMANLI TARİHÇİLERİNDE SÜREKLİLİK NİTELİĞİ TAŞIYAN ÖĞELER

ZEKİ ARIKAN

Mükrimin Halil Yinanç, "Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Kadar Bizde Tarihçilik"¹ başlıklı araştırmasının girişinde Osmanlı tarihçiliğinin başlangıcının bir değerlendirmesini yaparken ilk Osmanlı tarihçilerinin "nakilci, hikayeci, tasvirici" olmaktan ileri gidemedikleri üzerinde durmuştur. Günümüzdeki, hattâ 1940'lı yıllardaki tarih anlayışına göre bu yargılarda haklılık payı bulunabilir. Bu da son derece doğaldır. Günümüzden beş yüz yıl önce yaşamış insanların bizim gibi düşüncelerini beklemek yanıltıcı olur. Çünkü *tarih zamanın çocuğudur*. "L'histoire est fille de son temps"². Bu nedenle günümüz tarihçisi geçmişini değerlendirirken içinde bulunduğu zamanın sosyal, ekonomik yapısından, dünya görüşünden ve kültürel birikiminden yola çıkar. Bu açıdan bakınca geçmişin zihniyetini olduğu gibi yakalamanın zorluğu da ortadadır³. XV. yüzyıl tarihçileri de kendi dönemlerinin dünya görüşünden yola çıkarak eserlerini yazıyorlardı. Daha doğrusu kendi yaşadıkları çağın zihniyetinden yola çıkıyorlardı.

İlk Osmanlı tarihçilerinin, beyliğin bağımsızlığından ancak yüzyıl sonra ortaya çıktığını belirtmeye bile gerek yoktur. Bilinen en eski Osmanlı tarihi, şair ve hekim Ahmedî'nin ünlü *İskendername* başlıklı eserine eklediği manzum *Dasitan-ı Tevârih-i Müluk-ı Âl-i Osman*'dır⁴. Gerek Aşıkpaşazade gerekse Neşri ve diğer eski Osmanlı kaynakları Ahmedî'nin bir Osmanlı tarihi yazdığından söz etmezler. Oysa bu tarihçilerin çoğu ya doğrudan ya da dolaylı olarak Ahmedî'den yararlanmışlardır. Onun verdiği bilgileri ufak tefek değişikliklerle aktarma yoluna gitmişlerdir. Fakat bu eser oldukça kısadır. Ku-

¹ *Tanzimat I*, İstanbul, 1940, 573-595.

² Fernand Braudel, *Ecrits sur l'histoire*, Flammarion, Paris, 1969; Krş. Marc Bloch, *Apologie pour l'histoire ou métier d'historien* (Préface: G. Duby), Arman Colin, Paris, 1974.

³ Salih Özbaran, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997, 30-47.

⁴ Nihad Sami Banarlı, *XIV. Asır Anadolu Şairlerinden Ahmedî'nin Tarihi Tevârih-i Müluk-ı Âl-i Osman ve Cemşid ve Hurşid Mesnevisi*, İstanbul, 1939; Tunca Kortantamer, "Yeni Bilgilerin Işığı Alında Ahmedî'nin Hayatı", *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1980), 165-186.

ruleş döneminde oluştuğunu bildiğimiz kurumlardan söz etmez. Bununla birlikte sade, masal ve söylencelerden arınmış bir eser olarak dikkati çekmiştir. Bunu XV. yüzyılda Şükrullah, Oruç Bey, Karamanlı Mehmet Paşa, anonim Tevarih-i Âl-i Osman'lar izledi. Aşıkpaşazade ve Neşri'yle birlikte bu ilk dönem Osmanlı tarihleri olgun bir düzeye ulaştı⁵.

İlk Osmanlı tarihçilerinin hangi kaynakları kullandığı yanıtlanması gereken bir sorudur. Şimdiye kadar bu bağlamda yapılan açıklamalardan ikisi üzerinde duracağız. XV. yüzyıl Osmanlı kaynakları üzerinde yaptığı araştırmalarla tanınmış olan Prof. V.L. Ménage, elimize özgün biçimiyle geçen en eski kaynakların *Saray Takvimleri* olduğu üzerinde durmakta ve bunların ilk Osmanlı tarihçileri için temel bir malzeme olması gerektiğine dikkati çekmektedir⁶. Bugün bu takvimlerin beş tanesi bilinmektedir. II.Murat dönemine ait olan bu takvimler 848 (1444), 850 (1446) tarihlerini taşımaktadır⁷. Bu yıllıklar, Adem'den başlayarak peygamberlerin, halifelerin kronolojik listelerini, Selçuklu, Karamanlı ve Osmanlı hanedanlarının önemli olaylarını sıralamakta, kehanet, düş yorumları gibi konulara da yer vermektedir. Takvimlerde olaylar tarihlendirilirken onların üzerinden kaç yıl geçtiği "...elden berü.... yıldır" gibi kayıtlarla belirtilmektedir. Böylece yıllığın düzenlendiği sırada olayların üzerinden kaç yıl geçtiği anlaşılmaktadır. Osmanlılarla ilgili kayıtlar kısadır. Sultanların doğumları, tahta çıkışları ve önemli fetihlere yer verilmektedir. Ancak yakın yıllara ilişkin bilgiler daha ayrıntılıdır⁸.

Öte yandan Halil İnalçık, Osmanlı tarihçiliğinin kökenini menakıbname, gazavatname gibi eserlere dayandırmaktadır⁹. Nitekim bu tür eserlerden biri olan *Yahşi Fakih Menakıbnamesi*¹⁰ Aşıkpaşazade Tarihi'nin temel kaynağı olmuştur. Oruç Bey de bu ya da buna benzer bir kaynaktan yararlanmıştı. İlk Osmanlı tarihlerine temel olan kaynakların değişik kavram ve

⁵ Türkiye yayınevi, *Osmanlı Tarihleri*, İstanbul, 1949.

⁶ V.L. Ménage, "Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı" (çev. Salih Özbaran), *Tarih Enstitüsü Dergisi*, IX (1978), ayrı basım.

⁷ V.L. Ménage, "Sultan II.Murad'ın Yıllıkları" (Çev. Salih Özbaran), *Tarih Dergisi*, XXXIII(1982), ayrı basım; Osman Turan, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, TTK, Ankara, 1954.

⁸ V.L. Ménage, "Sultan II.Murad'ın Yıllıkları", *göst. yer*, Nejat Göyünç, "Tarihçiliğimizin Dünü ve Bugünü", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara, 1977, 240.

⁹ Halil İnalçık, "The Rise of Ottoman Historiography", *Historians of the Middle East* (Ed. B. Lewis-P.M. Holt), London, Oxford University Press, 1964, 152-167.

¹⁰ Bursalı Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1333-1342, III, 163; Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* (Çev. Coşkun Üçok), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1982, 11-12.

deyimlerle ifade edildiğini belirtmemiz gerekir. Sözelimi cenge gitmek anlamına gelen gaza, daha sonra din düşmanlarıyla yapılan cihad anlamında da kullanılmıştır. Düşmanla yapılan savaş ya da düşman topraklarına yapılan akınlar gazavatname denilen eserlerin kapsamına girer¹¹. Düşmanın yenilgisi ile biten savaşları hikaye eden gazanamer de “zafername” olarak adlandırılır. Bir şehrin yahut kalenin alınmasını anlatan eserler ise “fetihname” adını alır¹². Bu tür kavramlara açıklık getiren Agâh Sırrı Levend; gazavatname, fetihname, zafername gibi daha çok edebi yanı ağır basan eserlerin tarihsel olaylar için önemli bir anahtar işlevi gördüğünü belirtmektedir. Daha sonra Selimname, Süleymanname, fetihname-i x vb. gibi eserleri de bu bağlamda değerlendirmek gerekir¹³. Bizans-Arap sınır (avasım) çatışmaları ya da Anadolu'nun fethi sırasında oluşan Battalname, Saltukname, Danişmendname¹⁴ gibi kahramanlık öykülerini kapsayan destansı nitelikteki eserlerde de tarihsel olaylara ışık tutacak pek çok öge bulunmaktadır. Aydınoğlu Umur Bey'in savaşlarının, gazalarının anlatıldığı Düsturname başlıklı önemli kaynağın da bir gazavatname ya da bir menakıbnameye dayandığını Prof. İnalçık kabul etmektedir¹⁵.

İlk Osmanlı kaynakları dil ve üslup bakımından oldukça yalın, gösterişsiz ve basit bir nitelik taşıyorlardı¹⁶. Bunun amacı da sınır boylarındaki gazilere, geniş halk kitlelerine Osmanlı hanedanının başarılarını anlatmaktır. Yukarıda belirttiğimiz kaynakların yanında ilk Osmanlı tarihçilerinin önemli ölçüde sözlü rivayetlere de geniş bir yer verdiklerini belirtmek gerekir. Ancak bu yöntemin yalnız ilk tarihçiler tarafından kullanılmadığını, daha sonraki tarihçilerin de günümüzdeki deyimle *sözlü tarih* kaynaklarına başvur-

¹¹ Agah Sırrı Levend, *Gazavatnameler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnamesi*, TTK, Ankara, 1956, 1. Ayrıca bk. Halil İnalçık-Mevlut Oğuz, *Gazavat-ı Sultan Murad bin Mehemed Han*, TTK, Ankara, 1978.

¹² Levend, *Gazavatnameler*, 1.

¹³ Bütün bunların toplu bir kaynakçası Levend'in anılan eserinde bulunmaktadır.

¹⁴ Irène Mélikoff, *La geste de Melik Danişmend*, Bibliothèque Archéologique et Historique de l'Institut Français d'Archéologie d'Istanbul, Paris, 1960, 2 cilt.

¹⁵ Mükrimin Halil (Yinanç), *Düsturname-i Enveri*, Türk Tarih Encümeni, İstanbul, 1928; aynı yazar, *Düsturname-i Enveri Medhal*, İstanbul 1930; Irène Mélikoff-Sayar, *Le Destan d'Umur Pasha*, Bibliothèque byzantine, PUF, Paris, 1954. Düsturnamede yer alan bilgilerin Bizans ve Batu kaynaklarıyla ne derece örtüştüğü hakkında bk. Paul Lemerle, *L'Émirat d'Aydın Byzans et l'Occident, Recherches sur "La geste d'Umur Pasha"*, Bibliothèque Byzantine, PUF, Paris, 1957; Düsturname'nin Aydınoğulları tarihi açısından önemi için bk. Himmet Akın, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, AÜ DTCF, Ankara, 1968.

¹⁶ Irène Beldiceanu-Steinherr, “Un legs pieux du chroniqueur Uruj”, *Bulletin of School of Oriental and African Studies*, (BSOAS), XXXII(1970), 359.

duğunu özellikle vurgulamak gerekir. Sözelimi Peçuylu İbrahim Efendi, Mohaç savaşıyla ilgili olarak Türk kaynaklarıyla yetinmemiş, Macar tarihlerinin ilgili bölümlerini Türkçe'ye çevirtmiş ve geniş bir anket yaparak olaylara tanık olanlardan bilgiler derlemiş ve bu ayrıntıları eserinde kullanmıştır¹⁷. Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Bu çerçevede belirtilmesi gereken bir nokta da ilk tarihçilerin kullandıkları sözlü ya da yazılı kaynaklar konusunda verdikleri bilgilerin yetersizliğidir. Kullanılan kaynakların belirtilmesi yönünde zaman zaman bir takım tutarsızlıkların söz konusu olduğunu da belirtmek gerekir. Daha doğrusu kimi zaman yazılı ya da sözlü kaynaklar açıkça zikredilirken kimi zaman da bunlar tamamen meskût geçilmektedir. Olayları tarihlendirme konusunda ise zaman zaman bir çok yanlışlıklar ve yanlışlar göze çarpmaktadır¹⁸. Her ne olursa olsun ilk Osmanlı kaynakları, pek çok sözlü bilgilerin, rivayetlerin derlenmesi, bugün elde bulunmayan ya da ele geçmemiş olan kaynaklardaki ayrıntıların günümüze aktarılması açısından oldukça büyük bir boşluğu doldurmaktadırlar. Asıl üzerinde durulması gereken bir başka nokta da ilk Osmanlı tarihçilerinin, uzun bir geçmişin izlerini taşıyan kalıntılar, eserler ve anılardan söz ederken bunlarla kendi yaşadıkları zaman arasında bir bağ kurmaya çalışmalarıdır. Sözelimi bu tarihçiler bir yer adından söz ederken bu adım nasıl ortaya çıktığını açıklama yoluna gitmektedirler. Tarihsel bir olaya mekân olan bir ağaç, bir su kaynağının hâlâ, yani kendi zamanlarında varlığını sürdürdüğünü yazmaları da dikkati çekmektedir. Yine daha önce yapılmış bir binanın ayakta durup durmadığı konusundaki ayrıntıların da ilginç olduğunu belirtmek gerekir. Dahası tarihte yani Osmanlı tarihinde adı geçen kimi insanların soy ve soplalarının devam edip etmediği konusunda bu eserlerin verdikleri bilgiler süreklilik kavramının önemli belgeleri olarak göze çarpmaktadır. Bu konuda XV. yüzyılın ayrıntılı tarih yazarlarından Aşıkpaşazade ile Neşri'nin eserlerinde verilen bilgileri karşılaştırmalı olarak ele alacağız.

Aşıkpaşazade Tarihi¹⁹, Osman Gazi'nin dedesi Süleyman Şah'ın Anadolu'ya gelmesinden başlayarak 1492-1493 yılına kadar geçen vukuatı kapsar.

¹⁷ *Tarih-i Peçevi*, İstanbul, 1283, 2 cilt, türlü yer. Özellikle I, 106; Şerafettin Turan, "Peçevi", *İslam Ansiklopedisi (İA)*,

¹⁸ N. Beldiceanu-Irène Beldiceanu-Steinherr, "Considération sur la chronologie des sources ottomanes et ses pièges", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V.L. Ménage*, Ed. C. Heywood-C. Imber, İsis, İstanbul, ayrı basım.

¹⁹ *Aşıkpaşazade Tarihi, Tevarih-i Al-i Osman*, (Yay. Âli), İstanbul, 1332; *Die Altosmanische Cronik des Aşıkpaşazade* (Yay. F. Giese), Leipzig, 1929; Aşıkpaşaoğlu Ahmed Aşıkî, *Tevarih-i Al-i*

Eserinde kendi yaşamı, katıldığı seferler hakkında oldukça dikkate değer ayrıntılara yer vermektedir. Osmanlıların ilk zamanları için onun başvurduğu temel kaynak, 816(1413) yılında Çelebi Mehmed'in ordusuyla birlikte Rumeli'ye geçerken Gevye'de hastalanması üzerine kaldığı Orhan Gazi'nin imamının oğlu Yahşi Fakih'in evinde bulunduğu Osmanlı tarihinin Yıldırım Bayezid'in saltanatının sonuna kadar olan kısmının yazılı olduğu defterdir. Eserinin ana kaynağının bu olduğunu da açıkça belirtmektedir: "Fakir dahi cevap verdüm ki Orhan Gazi'nin imamı İshak Fakı oğlu Yahşi Fakı'dan kim ol Sultan Bayezid Hana gelince bu menakıbı ol Yahşi Fakı'da yazılmış buldum kim Yahşi Fakı Orhan Gazi 'nin imamı oğlıyidi, fakir dahi bilüb işitdügimden, bazı hallarından ve makallerinden ihtisar edüb kalem diline verdüm"²⁰.

Anlaşıldığına göre Aşıkpaşazade, Yıldırım Bayezid'den sonraki olayları kendi gözlemlerine, kimi yazılı ve özellikle sözlü kaynaklara dayanarak toplamış, böylece ortaya halk diliyle, araya nazım parçaları serpiştirilerek oldukça yalın bir dille yazılmış Tevarih-i Âli Osman çıkmıştır. Aşıkpaşazade tarihi yalnız bir çok destansı öğeleri de içeren bir *kronik* olarak değil, derviş gazilerin görüşlerini yansıtan psikolojik bir belge olarak da büyük bir değer taşımaktadır²¹.

Aşıkpaşazade'nin kullandığı kaynakları belirtme konusunda oldukça titiz davrandığını işaret etmek gerekir. Herhangi bir konuda çeşitli rivayetleri gözönünde tutarak en doğrusunu kendisinin söylediğini dile getirmektedir. Kimi zaman da "fakir ihtisar ettim" diyerek eldeki malzemenin bolluğuna dikkat çekmektedir.

Aşıkpaşazade tarihi, Neşri'nin *Kitab-ı Cihannüma* başlıklı eserinin ana kaynakları arasında yer almaktadır. Neşri, kullandığı kaynakları pek belirtmemekte ve bugün bilinmeyen bir çok eserden yararlandığı anlaşılmaktadır. Çünkü Neşri, gerek Aşıkpaşazade, gerek Oruç Bey ve diğer Tevarih-i Âli Osmanlarda pek bilinmeyen konulara oldukça geniş bir yer vermiştir. Bununla birlikte zaman zaman ravilerin adlarını verme yoluna gittiği de görülmektedir. Onun geçmişi hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. Daha çok Faik Reşit

Osman (Düzenleyen N. Atsız), Türkiye Yay. İstanbul, 1949 (Bu çalışmadaki göndermeler bu baskıya göre yapılmıştır).

²⁰ Aşıkpaşazade, 91, 148.

²¹ Fuat Köprülü, "Aşıkpaşazade", *İ.A.*, I, 706-709. Halil İnalçık, "How to Read 'Ashık Pashazade's History'", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V.L. Ménage*, 139-156.

Unat²² ve V.L. Ménage'in²³ yaptığı çalışmalara dayanmaktadır. Faik Reşit Unat, Neşri hakkındaki araştırmalarında şu sonuca varmıştır: "Neşri'nin Fatih'in ölümü gecesi, ne sıfatla olduğu bilinmemekle beraber, sahib-i ayar'ın çadırında bulunuşu, onun tedris hayatından çok memuriyet mesleğine mensup olduğunu hatıra getirmektedir. Daha sonraki hizmetlerine bakılınca, bir ara müderrislik etmiş bile olsa, sonradan bunu bırakarak veya herhangi bir sebeple nekbete uğrayarak daha çok taşralarda ve maiyetlerde imamlık, hatiplik, kâtiplik gibi vazifelerle ömür geçirdiği ve bu itibarla da büyük çapta bir bilim adamı olmaktan çok, tarihe meraklı ve bilhassa kendi öz diliyle orta münevver sınıf için, milli bir tarih meydana getirmeye hevesli bir müdekkik olduğu hükmüne varmanın mümkün olacağı daha muhtemel görülmektedir"²⁴.

Neşri, Hammer tarihinin yayınlanmasından²⁵ ve tarihinin bazı parçalarının Batu dillerine çevrilmesinden beri sürekli bir ilgi odağı olmaya devam etmiştir²⁶. Franz Taeschner'in Neşri'nin el yazmaları üzerinde gösterdiği çabayı özellikle vurgulamak gerekir²⁷. Prof. Taeschner'in Neşri Tarihi'nin en eski nüshaları olan Prof. Menzel²⁸ ve Manisa²⁹ nüshalarını da tıpkıbasım olarak yayınladığını biliyoruz. Öte yandan Türk Tarih Kurumu Viyana, Manisa, İstanbul Arkeoloji, Fatih Millet Kütüphanelerinde bulunan metinleri temel alarak Neşri Tarihi'nin eleştirili bir basımını yapmıştır³⁰. Şunu da belirtmek gerekir ki Neşri Tarihinin başlangıç bölümü Aşıkpaşazade ve diğer anonim Tevarih-i Âli Osmanlardan farklı bilgileri içermektedir. Şöyle ki Neşri, Os-

²² Faik Reşit Unat, "Müverrih Mehmet Neşri'nin Eseri ve Hayatı Hakkında", *Belleten*, 82 (1957), 297-300.

²³ V.L. Ménage, *Neshri's History of the Ottomans*, Oxford University Press, 1964.

²⁴ Unat, "Müverrih Neşri'nin", *göst. yer.*, 300.

²⁵ Joseph von Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi* (Çev. Ata Bey), İstanbul, 1336-1947, I, 25.

²⁶ Faik Reşit Unat, "Neşri Tarihi Üzerinde Yapılan Çalışmalara Toplu Bakış", *Belleten*, 25(1943), 177-201+XI levha.

²⁷ Franz Taeschner, "Neşri Tarihi El Yazmaları Üzerine Araştırmalar", *Belleten*, 60(1951), 497-505.

²⁸ *Cihannüma. Die Altosmanische Chronik des Mevlana Mehemed Neschri, nach vorarbeiten von Theodor Menzel*, Yay. Franz Taeschner, Band I, Otto Harrossowitz, Leipzig, 1951.

²⁹ *Cihannüma. Die Altosmanische Chronik des Mevlana Mehemed Neschri*, (Yay. Franz Taeschner), Band II, Code Manisa, 1373; Otto Harrossowitz, Leipzig, 1955, II.

³⁰ Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihannüma Neşri Tarihi* (Haz. Faik Reşit Unat-Mehmet A. Köymen), TTK, Ankara, 1949-1957, 2 cilt (Göndermelerimiz bu basıma göredir).

manlı hanedanı tarihine geçmeden önce Oğuz Han nesli, Selçuklu ve Anadolu Selçukluları (Rum) ve beylikler hakkında özet bilgiler vermektedir.

Bu çerçeveyi çizdikten sonra söz konusu tarihçilerin kendi zamanlarıyla bağlantı kurma yoluna gittikleri yer adları, kurumlarla kişi ve nesnelere geçebiliriz. Ancak gerek Aşıkpaşazade'nin gerek Neşri'nin bunlardan görgü tanığı gibi söz etmeleri üzerinde durulması gereken bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, Aşıkpaşazade şu ağaç ya da bu kaleden söz ederken doğrudan doğruya kendi ifadelerine yer vermekte, bu konuda genellikle herhangi bir tanık göstermemektedir. Böyle bir yaklaşım, bu konularda Aşıkpaşazade'yi satır satır izleyen Neşri için de söz konusudur. Daha açıkçası Neşri bunları Aşıkpaşazade'den aktardığından söz etmemekte, ifadeleri doğrudan doğruya kendisine mal etmektedir. Bunu aşağıda vereceğimiz örneklerden daha iyi kavrama olanağını bulacağız.

I.Yer Adlarının Kaynak ve Sürekliliği

Aşıkpaşazade ve Neşri'nin varlığını hâlâ sürdürdüğünden söz ettikleri en eski yer adı Türk Mezarı'dır. Bu Osmanlıların atası Süleyman Şah'ın Halep'te Fırat'ı geçerken boğulması ve oraya defnedilmesi, mezarının bulunduğu yerin Türk Mezarı olarak adlandırılmasıyla ilgilidir³¹. Olay Aşıkpaşazade Tarihinde şöyle anlatılmaktadır³².

Süleyman Şah suya düştü. Ecel mukadder imiş Allahın rahmetine kavuştu. Sudan çıkardılar. Ca'ber kalasının önünde defn etdiler. Şimdiki devirde ana Mezar-ı Türk derler. Ve hem ol kalaya dahi ol nesilden Döğer³³ derler bir tayfa vardur, ol kalaya şimdi dahi anlar hüküm ederler.

Bu rivayetin Neşri tarafından çok küçük farklarla olduğu gibi aktarıldığını görüyoruz³⁴:

Süleyman Şah geçit taleb idüb atın suya depdi. İttifak yar imiş ,at sürcüp Süleyman Şah atıyle suya düşdi. Eceli anda mukaddermiş. Allah emrine varub Ca'ber kalası altında defn etdiler. Şimdiki hinde ol yire Mezar-ı Türk dirler ve ol etrakden bir taife anda mütemekkin oldılar³⁵.

³¹ Bu konuda bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, TTK, Ankara, 1982, 99.

³² Aşıkpaşazade, 93.

³³ Döğerler için bk. Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, AÜDTCF, Ankara, 1967, 241-252.

³⁴ Neşri, I, 60.

³⁵ Kemalpaşazade, *Tevarih-i Al-i Osman* (Yay. Şerafettin Turan), TTK, Ankara, 1970, I.Defter "Merkad-ı münevveri ol diyarda Mezar-ı Türk demekle meşhurdur".

Daşak (Taşak) Yazusu adının kökeniyle ilgili rivayetin her iki kaynakta da aynı olduğunu görüyoruz. Yine her iki kaynakta da bu yer adı sürekliliğini korumaktadır. Aşıkpaşazade'ye göre³⁶

"Biga Öyüğünde buluşdılar. İki gün gecesiyle ceng olındı. Ahır Tatar basıldı. Şöyle kurdılar kim hayalarını kesdiler. Derisini birbirine diküler. Keçeye kapladılar. Sayvanlar etdiler ad için. Şimdi dahi ol yazuya Daşak Yazusu derler."

Neşri'de bunun öyküsü şöyledir³⁷:

*"Latife dirler ki Sultan Alâüd-din kakıduğundan buyurdi. Tatarlarun hayaların kesüb derilerini birbirine diküb bir sayeban itdiler. Şimdiki halde dahi ol sahraya Taşak Yazusu derler."*³⁸

Aşıkpaşazade, Taşak Yazusu adlandırmasıyla ilgili olarak şu dizelere yer vermektedir:

*Cihanda her kişi kim ad komuşdur
Nişandur söylenür dilde ve Elde
Gider kendü ve ad kalur cihanda
Inanun Bu söze vallah ki demem*

*Ya acı, ya şirin kim dad komuşdur
Sureti bozultur bünyad komuşdur
Ad ile söylenür fülân komuşdur
Karadur yüzi kim yalan komuşdur*

İt Eşeni denilen adın nasıl ortaya çıktığı hakkında Aşıkpaşazade şöyle bir olay aktarmaktadır³⁹:

"Ve ol Kalanoz dedükleri kâfir dahi düşdi, Osman Gazi eyidür: 'Ol itün karnını yarun, dahi it gibi bir yere eşün, gömün' dedi Ve ol yerin adı şimdi İt Eşeni kaldı.

İt Eşeni adlandırmasıyla ilgili olarak Neşri'de bulunan kaydın da aynı olduğunu belirtmek gerekir.

Aşıkpaşazade ve Neşri, bir çam ağacının bulunduğu yerin o ağaçla anılmasına bağlı olarak şu bilgiyi vermektedirler. Aşıkpaşazade'nin anlatımına göre⁴⁰:

³⁶ Aşıkpaşazade, 97.

³⁷ Neşri, I, 67.

³⁸ Olayın geçtiği Biga Öyüğü burada Boga Öyüğü olarak yazılmıştır. Krş. Taeschner, I, 22; II, 36.

³⁹ Aşıkpaşazade, 96.

⁴⁰ Aşıkpaşazade, 96.

"Domalic Belin aşdukları yerde uğraşdılar. Gayet azim ceng oldı. Osman Gazi'nin kardaşı Saru Yatu anda şehid oldı. Ve ol yerde bir çam ağacı vardır. Şimdiki hinde ana Kandillü Çamı derler. Vakit olur kim anda bir şule görürler."

Neşri'nin verdiği bilginin Aşıkpaşazade'den hemen hemen hiç bir farkı yoktur⁴¹:

"Tomanic belin aşduk yerde küffar ile buluşub ceng-i azim itdiler. Osman'ın biraderi Saru Yatu'yı anda şehid itdiler. Ol yirde bir çam ağacı vardır. Kandillü Çamı dirler. Zira gâh gâh anda bir şule görünür."

Neşri, Nilüfer çayının Nilüfer Hatun'la bağlantılı olduğunu açıkça dile getirmektedir⁴²: *"Bu Nilüfer Hatundur ki Bursa'da Kabluca kapısına yakın yerde, hisar dibinde tekyesi vardır. Nilüfer köprüsün dahi ol yapırdı. Ol suya Nilüfer dimeğe vech-i tesmiye budur"*.

Çavuş(lar) köyünün adı ise Samsa Çavuş'la ilintili idi:

*"Lefke'nin yanında dere ağzında Yenişehir suyunun kenarında bir hisarcık var idi. Anı Samsa Çavuşa verdi. Şimdi dahi oranın adı Çavuş köyüdür"*⁴³.

Turgud ili adının nasıl ortaya çıktığı konusunda bütün Osmanlı tarihçilerinin verdiği bilgiler birbiriyle tam bir uyum içindedir. Osman Gazi'nin bu yöreyi Turgud Alpe vermesinden ötürü burasının onun adıyla anılmaya başladığı belirtilmektedir. Ancak Neşri'deki kayıt⁴⁴ kısadır:

"İne Göli Turgud Alp'e viridi, şimdi ol ile Turgud İli dirler."

Buna karşılık Aşıkpaşazade'nin bu konuda biraz daha ayrıntılı bilgi verdiğini görüyoruz⁴⁵:

"İnegöli Durkut Alpa verdi. Şimdi dahi ol azizin adı ile anılır. İnegöl yöresinde köyleri var kim ona Durkut Eli derler."

⁴¹ Neşri, I, 84.

⁴² Neşri, I, 104.

⁴³ Aşıkpaşazade, 107; Neşri, I, 120 (Çavuşlar köyü), Taeschner, I, 26 (Çavuşlar köyü); Kemalpaşazade, I, 163 (Ana Çavuş köyü derler).

⁴⁴ Neşri, I, 113.

⁴⁵ Aşıkpaşazade, 105.

Kemalpaşazade'de bulunan kaydın ise daha ayrıntılı olduğu anlaşılmaktadır⁴⁶:

"İnegöl vilayetinin eyaletin Turgud Alp'a bildirdi Ol yer anın yurdu oldu. Anınçün ol yörada olan ilgün halk dilinde Turgud İli demekle şöhret buldu."

Aşıkpaşazade ve Neşri'nin ifadelerinden *Koyunhisarı* adlandırmasının eskiye değil yakın zamana ait olduğu sonucu çıkmaktadır⁴⁷. Nitekim Aşıkpaşazade: *"Şimdiki zamanda Türk ana Koyunhisarı derler"* demekte, Neşri de *"Şimdi ana Koyunhisarı derler"* diyerek Aşıkpaşazade'yi doğrulamaktadır. Ama Kemalpaşazade'de böyle bir kayıt yoktur⁴⁸. Fakat ne var ki bu anlatımlar sözkonusu yer adının XV. yüzyılın ikinci yarısında verildiği anlamına gelmez. Bu olsa olsa o yer adının sürekliliğini, ilgili tarihçilerin yaşadığı dönemde de varlığını koruduğunu göstermektedir. Buna benzer bir anlatımın Sırp Sındığı (Sırf Sındığı) için de geçerli olduğunu belirtmek gerekir. Aşıkpaşazade Sırp Sındığı savaşıyla ilgili olarak⁴⁹ *"Şimdi ol yerin adına Sırf Sındığı derler"*⁵⁰ ifadesi her iki kaynaktan da aynıdır. Bu bakımdan buradaki "şimdi" belirtecini devamlılık anlatan bir sözcük olarak algulamak yerinde olur. Şunu da unutmamak gerekir ki herhangi bir yerin iki ad taşınması göreneği Osmanlılarda oldukça yaygındır. Bunun en ilginç örneklerini Tapu-Tahrir defterlerinde görüyoruz. Burada bir yerin adı verildikten sonra *nam-ı diğer* olarak ikinci bir yer adından da söz edilmesi yaygındır. Neşri'nin sözgelimi, *"şimdi ana Yenice Hisar derler Anadolu Hisarı'dır"*⁵¹ ifadesi bunu doğrulamaktadır.

İlk Osmanlı kaynaklarında toponomi ile ilgili ayrıntıların önemli bir yer tuttuğu bu örneklerden anlaşılmaktadır. Kaldı ki bu örnekleri daha da çoğaltmak olanağı bulunmaktadır. Sözgelimi Bursa'nın Bey Sancağı olarak adlandırılması, buranın yönetiminin Orhan oğlu Murad Gazi'ye verilmesiyle ilgili olduğu belirtilmektedir⁵². İstanbul mahalleleri içinde örnek bir yer tutan Aksaray'ın buraya aynı adı taşıyan yerden yapılan sürgünlerle ilgili olduğunu hem Aşıkpaşazade hem de Neşri belirtmektedir. Aşıkpaşazade'ye göre⁵³:

⁴⁶ Kemalpaşazade, I, 139.

⁴⁷ Aşıkpaşazade, 116; Neşri, I, 150.

⁴⁸ Kemalpaşazade, *Tevarih-i Âli Osman* (Yay. Şerafettin Turan), II, Defter, TTK, 1983, 40.

⁴⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 167-169.

⁵⁰ Aşıkpaşazade, 129; Neşri, I, 202.

⁵¹ Neşri, II, 686.

⁵² Neşri, I, 162;

⁵³ Aşıkpaşazade, 218-219; Neşri, II, 790 aynı ifade. İstanbul'un mahalle ve semt adlarının fetihten sonra buralara yerleşen halkın geldikleri yerlerle ilgili olduğu anlaşılmakta ve bu yer adlarından kimilerinin günümüze kadar sürekliliğini koruduğu anlaşılmaktadır (Evliya Çelebi,

"Padişahdan emir olundu kim: 'Aksaray'dan ev süresin, İstanbul'a getirsin' deyu. İshak Paşa padişahın emrini yerine getürdi. Şimdiki devirde İstanbul'a Aksaraylı mahallesi kim vardır. İshak Paşa sürüb getürdi ol halkdır."

Kemalpaşazade ise:

"Aksaray üzerinde turdı. Mezkûr diyardan da İstanbul'a bir nice yüz ev sürdürdi."⁵⁴ der, fakat söz konusu semtin Aksaraylı olarak adlandırıldığı konusunda herhangi bir ayrıntıya yer vermez.

XV. yüzyıl Osmanlı kaynaklarında kimi yer adlarındaki isim değişikliklerine de yer verildiği görülmektedir. Neşri, Orhan Gazi'nin eserlerinden söz ederken Gök Dere'nin üzerinden geçilmesinin zorluklarını belirtir, sonra şöyle der⁵⁵:

"Sonradan derenün çaydan yana tarafına At-Pazarı olıcak, hisardan yana biraz emin oldu. Şimdi ol At-Pazarı'nun yiri Sultan-Han'ı olmuşdur."

Yine Neşri'nin verdiği bilgilerden Ankara'ya Kala-i Selasil denildiğini, sonradan bunun Engürü'ye dönüştüğünü öğreniyoruz⁵⁶:

"Pes Sultan Murad Gazi dahi gazayı tehir edüb, dönüb serhadd-i Rum'a, Kala-i Selasil'e geldi ki şimdi ana Engüri denilür."⁵⁷

Yer adlarının değişmesine ve ikili söyleniş biçimine bir başka örnek de Pulunya Hisarının Tanrı Yıkduğu olarak adlandırılmasıdır. Aşıkpaşazade ve Neşri'nin verdiği bilgilere göre, Anadolu'dan Rumeli'ye geçen Sultan I.Murad Gelibolu üzerinden Malkara'ya vardı. Lala Şahin ise Rumeli askerleriyle geldi. Padişah askerinin bir kısmını İpsala civarındaki Fire (Def'i

Seyahatname, İstanbul, 1314, I, tür.yer. R. Mantran, *Istanbul dans la seconde moitié du XVIIe siècle*, Paris, 1962, 42-44, Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu*, Vakıflar Umum Müdürlüğü, Ankara, 1958.

⁵⁴ Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân siyasetinde sürgün yöntemi önemli bir yer tutmaktadır. Yeni ele geçirilen kentlerin nüfusunun artırılması için de sık sık böyle bir uygulamaya başvurulurdu. Fatih'ten sonra İstanbul'a Anadolu, Adalar vb. yerlerden yapılan sürgünlerin buranın şenlenmesinde önemli bir işlevi yerine getirmişür. Bk. Ö. Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, XI/1-4(1949-1950), 524-561; XIII/1-4(1951-1952), 56-78; XV/1-4 (1053-1954), 209-237.

⁵⁵ Neşri, I, 187.

⁵⁶ Neşri, II, 190.

⁵⁷ Ankara için bk. Semavi Eyice, *Ankara'nın Eski Bir Resmi*, TTK, Ankara, 1972.

Fire=Firecik) kalesinin zaptına gönderdi, kendisi de Çatalca taraflarına yürüyerek İnceğiz, Çatalburgaz kalelerini ve daha sonra da yine burada bulunan Polonya (Pulunya) kalesini ele geçirdi (1373)⁵⁸:

“İncügez’ün üzerinde Pulunya derler bir hisar var. Türk ona Tanrı Yıkduğu der. Murad Han anun üzerine vardı. Ve ol vilayetin halkı kaçub ona girmişler idi. Bir nice gün eyü ceng etdiler. Âhır göçdiler. Murad Han eyitdi: ‘Meğer bunu Tanrı yıka’ dedi.”⁵⁹

II. Kurumların Sürekliliği

İncelediğimiz bağlamda ilk Osmanlı tarihçileri, yeni bir takım kurumların ihdası ve bunların kendi zamanlarına kadar sürekliliği konusunda dik-kate değer bilgiler vermektedir. Bu bizim, imparatorluğun kurumlaşma tarihiyle ilgili olarak da kimi ipuçlarını yakalamamıza yardımcı olmaktadır. XV. yüzyıl tarihçileri Orhan Gazi dönemi (1362-1389) hakkında bilgi verirken özellikle askerlik, ordu kıyafeti, yaya yazımı, divan, divana gelecek beylerin başlarına “burma dülbend” sarmaları uygulamasının getirilmesi gibi konulara değinirler. Ancak burada dikkati çeken konu, kılık ve kıyafetin zamana göre değişebileceği üzerinde önemle durmalarıdır. Nitekim Aşıkpaşazade aynen şöyle demektedir⁶⁰:

“Ve dahi Âl-i Osman’nın garayıpleri çokdur. Fakir ihtisar etdüm. Anın için kim ol zamanda anu iktiza eder idi. Ve bu zamanda âdet bunu getürdi”⁶¹. Zaman içinde değişimin sürekliliğini bu anlamlı sözlerle vurgulayan Aşıkpaşazade, buna örnek olarak sakalların kesilmesi üzerinde durmaktadır:

“Zaman-ı evvelde ustadane daraklar ve hürmetli sakallar olur idi. Padişah hışım etdüğünün sakalın kesüb eşeğe bindürürler idi. Şimdiki zamanda kendülerin âdeti eşek oldu. Binüb yürürler. Sakalların hod kendü elleriyle keserler. Ve bu sakal kırkmak âdeti kadimden Firenklerden kalmışdur. Firenklerden cünüp ışıklar almış idi. Şimdiki zamanda mübah oldu. Avratlar saçın keserler, erler sakalın”⁶².

Neşri’nin bu konuda verdiği bilgilerin Aşıkpaşazade’ye göre daha sınırlı ve biraz da farklı olduğu görülmektedir⁶³:

⁵⁸ Aşıkpaşazade, 132; Neşri, I, 213; Taeschner, I, 58. Krş. Uzunçarşılı, I, 173.

⁵⁹ Her iki kaynakta da ifade aynıdır.

⁶⁰ Aşıkpaşazade, 118.

⁶¹ Aşıkpaşazade, 118.

⁶² Aşıkpaşazade, 118.

⁶³ Neşri, I, 156.

“Ve dahi sakal kırmak, ol zamanda yoğ idi. Beğlerde, vezirlerde, sipahilerde güzel, uzun sakallar olurdu. Padişah gayet hışım itdüğü kişinin hürmetin düşürmek için sakalın keserdi. Sonra sakal kırmak âdetini bu yirlere Frenk gelmeğe başlayacak, andan aldılar.”

Üsküf'ün de yukarıda işaret ettiğimiz Pulunya/Tanrı Yıkdığı kalesinin alınmasından sonra, kaledeki taşları askerlerin başlarına giymeleriyle ortaya çıktığı belirtilmektedir⁶⁴.

Osmanlıların ilk zamanlarında özellikle Balkanların fethi sırasında yapılan temliklerin daha sonraki sultanlar tarafından mukarrer tutulduğu, yani geçerli sayıldığına ilişkin elimizde yığınla belge bulunmaktadır. Burada bunun ayrıntılarına girmek, konumuzun dışındadır. Şu kadarını belirtelim ki gerek Ömer Lütfi Barkan⁶⁵ gerek Tayyip Gökbilgin⁶⁶ tarafından yayınlanan belgeler bu konuda bize yeterli bir fikir vermektedir. Bunu da zaman zaman dönemin kroniklerinde belirtildiğini görüyoruz. Nitekim Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın İznik yöresinde yaptığı temliklerin hâlâ (yani XV. yüzyılın sonu) geçerli olduğunu Aşıkpaşazade ve Neşri doğrulamaktadır⁶⁷. Her iki tarihçinin bu konudaki anlatımı da aynen şöyledir:

“Ve ol vilayetde ne kadar kim mülkler vardur cemii Süleyman Paşa verdüğü karar üzerine durur.”

Kurumlaşma ve kurumların devamı konusunda Aşıkpaşazade ve Neşri gibi ilk Osmanlı kaynaklarında pek çok örneğe rastlandığını belirtmek gerekir. Sözelimi kadıların Yıldırım Bayezit zamanında rüşvete bulaşmaları, padişahın bunları cezalandırmaya kalkışması, büyük bir bunalıma yol açmış ve Ali Paşa'nın araya girmesiyle olay yatışmıştı. Bu da kadılara yapmış olduğu işlemlerden binde yirmi oranında resim alınmasını öngörüyordu:

“Bu şimdiki zamanda kadılar resm alurlar binde yiğirmi akça, ol Ali Paşa himmetidir, kim kadıların akçası çok ola. Paşalar ile kadı-askerler ile hoş görerler”⁶⁸.

⁶⁴ Aşıkpaşazade, 132; Neşri, I, 212.

⁶⁵ Ömer Lütfi Barkan, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler”, *Vakıflar Dergisi*, II(1942), 279-386.

⁶⁶ M. Tayyip Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul, 1952.

⁶⁷ Aşıkpaşazade, 120; Neşri, I, 164.

⁶⁸ Aşıkpaşazade, 138; Neşri, I, 338. Krş. Halil İnalçık, “Adaletnameler”, *Belgeler*, 3-4(1965), 78; Aydoğan Demir, “Osmanlı Devleti'nde Naiplik”, *Tarih ve Toplum*, 132(1994), 43. Gerçekten daha sonraki yüzyıllarda da kadıların yaptıkları kimi işlemlerden binde yirmi oranında resim aldıkları anlaşılmaktadır.

Mukataa ve çift resmindeki uygulamaların sürekliliğini de bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Mukataa, İstanbul'un alınmasından sonra kentin yeniden iskânı ve buraya yerleşenlerden bir çeşit kira alınmasıyla ilgilidir. Şöyle ki kenti şenlendirmek için ilk aşamada yapılan çağrı önemli bir yankı uyandırmış ve İstanbul kalabalıklaşmaya başlamıştı. Bunun üzerine "Bu gelen kişilerin evlerine mukataa vaz ettiler. Bundan halk nefret ettiler. Eyittiler 'Evlerimizi bize sattırıp vatanımızdan âzmen edüb, bizi burada bu kâfir evlerine kira vermeye mi getirdiniz?' diye ekser halk avratını ve oğlanını bırakub başın alub gıtdiler"⁶⁹. Yine bu kaynakların verdikleri bilgilere göre deneyimli bir kişi olan Kula Şahin araya girmiş, mukataa kaldırılmıştır. Fakat Rum Mehmet Paşa'nın etkisiyle yeniden İstanbul'a dışarıdan gelip boş evlere yerleştirilenlerden kira alınmaya başlamıştır. Her iki tarihçi "Şimdiki mukataa anın iğvasıyla olmuştur" dediklerine göre bu uygulama XV. yüzyılın sonlarında ya da XVI. yüzyılın başlarında bile yürürlükte idi.

Çift resmine gelince: Bilindiği gibi çift resmi, bir çiftlik yer tasarruf eden raiyetin sipahiye ödediği örfi bir vergidir⁷⁰. Fatih dönemine kadar 22 akça olarak alınan bu vergiyi 1458 yılında Fatih, Anadolu sipahilerini Macar ordusu karşısında kışın da seferde tutmak için % 50 oranında arttırmıştı:

"Ve andan sonra İslam leşkerine dahi destur verdiler. Ve hem ol zamana değin reayadan çift akçası yirmi ikişer alınur idi. Ol sefer [Mora] uzak olmağın padişah sipahiye 'otuz ikişer alun' dedi. Eyle buyurdu. Bu şimdiki otuz iki akça alınan çift akçası ol zamanda oldu..."⁷¹. Çift resmi ile ilgili yeni bir düzenlemenin Kanuni'nin tahta geçmesine izleyen yıllarda gerçekleştirilen tahrirler sırasında yapıldığını ve sonuçların kanunnamelerde açıklandığını biliyoruz⁷².

III. Kişi ve Nesnelere İlgili Süreklilik

Kişi ve nesnelere ilgili olarak XV. yüzyıl tarihçilerinin kuruluş dönemindeki kişi ve olaylarla ilgili olarak kurdukları bağlantı dikkati çekecek kadar çoktur. Sözelimi Ulubad Tekfuru ile Osman Gazi arasında yapılan bir pazarlık, o günden XV. yüzyıl sonlarına kadar Âli Osman'ın Ulubat köprü-

⁶⁹ Aşıkpaşazade, 196; Neşri, II, 708-710.

⁷⁰ Halil İnalçık, "Osmanlılarda Raiyyet Rûsumu", *Belleten*, 92(1959), 575-610.

⁷¹ Aşıkpaşazade, 200; Neşri, II, 732; "...Anadolu çerisine zahmet âdetden ziyade oldu deyu çift akçası 'yirmi ki iken otuz üç buyruldu'" (Kemalpaşazade, VII, 164.

⁷² Ömer Lütfi Barkan, XV-XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları I Kanunlar, İstanbul, 1943.

sünden geçmediklerini ortaya koymaktadır: *“Ulubat tekvürü eyidür: ‘Ahd edelim sen ne senin neslinden kimesne bu köprüden geçmeyeler, zebununu⁷³ vereyim’ dedi. Osman Gazi dahi kabul etdi. Ol zamandan ta bugüne değin âl-i Osman Ulubat köprüsünden geçmediler kayığ ile geçerler, zebunun dahi verdiler”⁷⁴*. Kimi ünlü kişilerin nesillerinin devamı konusunda da epeyce ayrıntulara yer verilmiştir. Ancak bir takım tarihsel yapılar konusunda verilen bilgilerin de büyük bir değeri olduğuna şüphe yoktur. Osman’ın biraderi Saru Yatu oğlu Bay Hacı’nın şehit olduğu ve gömüldüğü yerde bir kervansaray harabesi olduğu anlaşılıyor⁷⁵. Ahi Hasan Tekkesi ise, Bursa hisarında Bey sarayına yakın yerde idi⁷⁶. Süleyman Paşa’nın İznik’te kiliseden medreseye dönüştürdüğü bina da hâlâ bu işlevini sürdürüyordu⁷⁷. Bir dervişin Orhan Gazi’ye getirip saray kapısının iç yanına diktiği ağaç ise hâlâ varlığını koruyordu⁷⁸. *“Ol kavak ağacı şimdi dahi vardur, saray kapısının içinde gayet de büyük ağaçdır.”*

Yine bu kaynakların sözünü ettiği bir başka ağaç hikayesi daha vardır. Ancak bu ağaç XV. yüzyılda kütük olmuştur⁷⁹. *“Andan Murad Han Gazi eytdi: ‘Bu ağaç devletlü Kaba- Ağaçdur ki bunda bunun gibi hayır haber geldi’ didi. O ağaca Murad Han Gazinin sözü vech-i tesmiye oldı. Ağaç şimdiki hinde dahi vardur, ama kütük olmuştur. Dibinde bir kuyusu dahi vardur.”*

Sonuç olarak denebilir ki XV. yüzyılın Osmanlı tarihçileri kimi zaman bir ağacın, bir kütüğün bile tarihsel sürekliliğine dikkat çekmekten geri kalmamışlardır. Bütün bunları kaydetmek için bu tarihçilerin geniş bir soruşturma yapmış olduklarını tahmin edebiliriz. Ancak unutmamak gerekir ki Osmanlı tarihçileri, gözlem ve tanıklığa dayanan bilgileri de rahatlıkla kendilerine mal etmektedirler. Saray içindeki ağacın varlığının tanığı hangi tarihçidir? Aşıkpaşazade mi yoksa Neşri mi? Ya da bu verilen bilgi bir başkasının tanıklığına mı dayanmaktadır. Bunları kanıtlamak herhalde pek kolay olmasa gerek. Her ne olursa olsun ilk Osmanlı tarihçilerinin kimi yer adları,

⁷³ Zebun, vaktiyle kaftan altına giyilen kısa pamuklu (Sami, 682).

⁷⁴ Aşıkpaşazade, 105; Neşri, I, 116.

⁷⁵ Aşıkpaşazade, 94; Neşri, I, 80.

⁷⁶ Aşıkpaşazade, 115.

⁷⁷ Neşri, I, 152.

⁷⁸ Aşıkpaşazade, 122; Neşri, I, 170.

⁷⁹ Aşıkpaşazade, 132; Neşri, I, 212.

kurumların ortaya çıkışı ve sürekliliği konusunda verdikleri bilgilerin büyük bir değer taşıdığına şüphe yoktur.

Son olarak şu noktayı da vurgulamayı gerekli görüyoruz. Sayın Prof. İnalçık, son yıllarda ilerlemiş yaşına rağmen Bursa çevresindeki köylerde geniş bir anket uygulamakta ve ilk Osmanlı kroniklerinde verilen bilgileri doğrulamaya çalışmaktadır. Nitekim sayın Profesör Aşıkpaşazade ve Neşri'nin verdikleri bilgilerden yola çıkarak onların ifadesini doğrulayan önemli keşiflerde bulunmuş ve bunları zaman zaman verdiği konferanslarda dile getirmiştir. Bu konuda ileride daha sistemli araştırmaların yapılacağına şüphe yoktur.